

Editori:
SILVIU DRAGOMIR
VASILE DEM. ZAMFIRESCU

Director editorial:
MAGDALENA MĂRCULESCU

Coperta:
FABER STUDIO (S. Olteanu, B. Hațeganu, D. Dumbrăvician)

Redactor:
SIMONA REGHINTOVSCI

Director producție:
CRISTIAN CLAUDIU COBAN

Dtp:
MARIAN CONSTANTIN

Corectură:
EUGENIA ȚĂRĂLUNGĂ
RODICA PETCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DÜSS, LOUISA

Testul fabulelor / Louisa Düss ; trad.: Raluca Hurduc. - București : Editura
Trei, 2009
Bibliogr.
ISBN 978-973-707-315-0

I. Hurduc, Raluca (trad.)

159.964.2:159.922.7

Această carte a fost tradusă după *La méthode des fables en psychanalyse
infantile* de Louisa Düss, L'Arche Editeur, Paris, Franța.

Copyright © L'Arche Editeur, Paris, France, 1950

Copyright © Editura Trei, 2009
pentru prezenta ediție

C.P. 27-0490, București
Tel./Fax: +4 021 300 60 90
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN 978-973-707-315-0

Cuprins

7	Prima Parte: Fabulele, o nouă metodă de diagnosticare a complexelor și a rezistențelor în psihanaliză
9	I. Introducere
15	II. Metoda
19	III. Observații
68	IV. Concluzii
75	Partea a doua: Studiu experimental asupra fenomenelor de rezistență în psihanaliza copilului
77	I. Introducere
92	II. Metoda
103	III. Observații
175	IV. Concluzii
189	V. Referințe bibliografice

I.

Introducere

În momentul în care te ocupi de psihoterapie și, în special, de psihanaliză, realizezi cu uimire cât de important este diagnosticul în desfășurarea tratamentului. Nu dorim să vorbim despre diagnosticul bolii (isterie, nevroză obsesională etc.), ci despre acela al complexului. Care este complexul sau care sunt complexe care joacă un rol determinant în nevroză? De multe ori, psihanalistul parcurge mai multe ședințe până să depisteze conflictul în cauză.

Au fost dezvoltate mai multe metode de investigație psihologică, ce s-au dovedit a fi utile și interesante. De exemplu, *jocul copiilor* dezvoltat de Mélanie Klein și Anna Freud, — metoda *desenului* în psihologia copilului, dezvoltată de Dr. Sophie Morgenstern, — *marionetele* domnișoarei Rambert, — *poveștile de completat* ale domnișoarei Thomas, care depistează în special conflictele familiale și școlare¹, — *testul Rorschach*, pe care unii îl folosesc

¹ Mélanie Klein, „Les principes psychologiques de l'analyse infantile”, *Revue française de psychanalyse*, IV, 1930-31. — Anna Freud, „Introduction à la psychanalyse des enfants”, *Revue française de psychanalyse*, IV, 1930-31. — Sophie Morgenstern, „Un cas de mutisme psychogène” (guéri par la méthode du dessin), *Revue française de psychanalyse*, I, 1927. — Madeleine Rambert, „Une nouvelle technique infantile: le jeu des Guignols”, *Revue française de psychanalyse*, X, 1938. — Madeleine Thomas, „Méthode des histoires à compléter”, *Archives de psychologie*, XXVI, 1937.

10 pentru a vedea dacă este recomandabilă o analiză sau mai curând alte terapii, — *testul asocierii verbale* al lui Jung, care nu poate fi aplicat tuturor subiecților. Dar, după câte știm, nu există un mijloc de investigație care să fie suficient de precis pentru a evidenția alte genuri de complexe, cum ar fi complexul de înțărca-re, complexul Oedip etc.

Acesta este motivul pentru care am încercat să întocmim un test util în special psihanalistilor de copii. Rezultatele obținute în timpul anchetei noastre au fost concludente din mai multe puncte de vedere, îndeosebi în ceea ce privește rapiditatea și claritatea cu care s-a revelat complexul. Ne-am bazat, pentru verificarea validității acestui test psihanalitic, pe cunoașterea anterioară a subiecților, care au dat răspunsuri în conformitate cu complexele lor. Este deci un test adresat psihanalistilor de copii și pedagogilor instruiți în psihanaliză, deoarece acesta solicită examinatorului cunoștințe despre inconștient și structura sa, modalitățile de reacție, înțelegerea simbolului (deoarece testul este construit pe simbol) și o tehnică a interviului psihanalitic. În ceea ce ne privește, ne-am menținut într-o atitudine de observare și de prudență și nu am pus întrebări decât pentru a clarifica un răspuns care părea în mod special semnificativ. În anumite cazuri, am regretat că nu ne-am putut acorda dreptul de a da explicații subiectului, ceea ce l-ar fi putut ușura, dar acest lucru nu intra în cadrul proiectului nostru. Ni se pare, așadar, că, în mâinile unui psihanalist informat, fabulele noastre ar putea fi un mijloc de depistare rapidă a complexului și a gradului său de gravitate și ar putea servi drept punct de plecare pentru o analiză.

Am creat astfel mici fabule în care un erou — fie un copil, fie un animal — se găsește într-o anumită situație reprezentând un stadiu de evoluție a inconștientului (stadiul oral, oedipian etc.),

11 în care există mai multe posibilități. Am plecat, în cercetarea noastră, de la următoarea ipoteză: dacă subiectul este impresionat de una dintre povești și dă un răspuns simbolic sau, dimpotrivă, manifestă o anumită rezistență la a răspunde, înseamnă că situația eroului fabulei determină la el un lanț de asociații care dezvăluie complexul la care s-a fixat.

Pentru ca testul să își îndeplinească scopul, anumite condiții au fost considerate indispensabile; a trebuit ca fabula să fie destul de ușor de înțeles pentru un copil de trei ani și, în același timp, capabilă să-i intereseze și pe copiii mai mari, eventual adolescenți. Abia la sfârșit am făcut o încercare pe adulți și, spre marea noastră surpriză, am obținut în anumite cazuri răspunsuri spontane și simbolice, amintind de cele ale copiilor. A fost vorba de adulți încă tineri, între 20 și 30 de ani, inteligenți dar nu intelectuali (artiști și artizani), care prezentau tulburări nevrotice. În cazul adulților cultivați, care nu reacționează direct și inserează reflecții obiective și raționale în răspunsurile lor, trebuie păstrată o rezervă. De altfel, testul nu a fost creat pentru adulți, ci pentru copii, și vom cita câteva cazuri de adulți doar cu titlu de interes teoretic. În elaborarea fabulelor, a trebuit să încercăm să eliminăm situațiile familiale sau școlare prea deosebite, în care copilul risca să se recunoască, și unde putea interveni frica de a fi judecat. Acesta este motivul pentru care în trei cazuri am ales ca erou un animal, iar în celelalte am plasat eroul în situații absolut banale: o sărbătoare în familie, o înmormântare, un obiect de plastilină confecționat de erou, o plimbare cu unul dintre părinți etc. Acest lucru permite să acorzi cea mai mare importanță sentimentelor eroului. În ceea ce privește fabula *visului urât*, încercăm să depistăm o stare emoțională prin intermediul unei întrebări, pe care am considerat util să o luăm drept modalitate de

12 control al acestui test clinic. Am întâmpinat câteva dificultăți în punerea la punct a fabulelor destinate complexului castrării și caracterului posesiv și încăpățânat. Trebuia să găsim o idee simbolică și care să nu facă posibilă intervenția elementelor datorate educației. De exemplu, pentru caracterul posesiv și încăpățânat, ne-am gândit bineînțeles să ne servim de bani sau de capacitatea de a împărți cu alții. Dar, după experimentarea acestei idei, am renunțat la ea, deoarece copiii mici nu acordă o importanță deosebită banilor și, pe de altă parte, anumiți copii sunt obișnuiți de părinți să pună banii pe care îi primesc în pușculiță. Apoi, refuzul de a împărți poate avea alte cauze decât caracterul posesiv și încăpățânat, și anume în special ostilitatea.

Apoi, a trebuit să deghizăm suficient de mult conflictele, pentru a nu trezi culpabilitatea subiectului și pentru ca acesta să se poată identifica ușor cu eroul fabulei.

De asemenea, ordinea de prezentare a întrebărilor nu putea fi oricare. Trebuia să începem cu poveștile care includeau complexul căruia i se atașează cantitatea cea mai mică de vinovăție.

Iată cele zece povești prezentate subiectului:

I. FABULA PĂSĂRII. (Pentru a vedea fixația copilului la unul dintre părinți sau independența lui.)

O mamă pasăre și un tată pasăre dorm împreună cu puiul lor în cuib, pe o creangă. Se pornește un vânt puternic, zguduie copacul și cuibul cade la pământ. Cele trei păsări se trezesc brusc. Tatăl zboară repede într-un brad, mama în alt brad, ce va face puiul? Știe deja să zboare un pic.

II. FABULA ANIVERSĂRII CĂSĂTORIEI. (Pentru a verifica dacă subiectul a avut vreun șoc în camera părinților. Gelozia pe apropierea părinților.)

13 Este „sărbătoarea căsătoriei” tatălui și mamei. Aceștia se iubesc mult și au organizat o petrecere frumoasă. În timpul petrecerii, copilul se ridică și se duce singur în fundul grădinii. De ce?

III. FABULA MIELULUI. (Pentru a explora complexul de înțărcare și complexul fratern.)

O mămică oaie și mielul ei sunt pe o pajiște. Mielul zburdă toată ziua prin preajma mamei lui. În fiecare seară, mama îi dă lapte bun și cald, care îi place mult. Dar deja el mănâncă iarbă. Într-o zi, i se aduce mămicii oaie un mieluț mic de tot căruia îi este foame, pentru ca mama să îi dea lapte. Dar mămica oaie nu are destul lapte pentru amândoi și îi spune mielului ei: „Nu am destul lapte pentru amândoi; tu du-te și paște iarbă proaspătă.” Ce va face mielul?

Pentru a evalua doar complexul de înțărcare, se înlătură venirea mieluțului și se spune că oaia nu mai are lapte și mielul trebuie să înceapă să mănânce iarbă.

IV. FABULA ÎNMORMÂNTĂRII. (Pentru a explora agresivitatea, dorințele de moarte, culpabilizarea, autopedepsirea.)

Într-un sat trece pe stradă un convoi mortuar, iar oamenii întreabă: Cine a murit? Li se răspunde: Cineva din familia care locuiește în casa aceea. Cine este?

Copiii care nu cunosc noțiunea de moarte, fabula li se povestește astfel:

Cineva din familie a luat trenul și a plecat foarte, foarte departe și nu se mai întoarce niciodată acasă. Cine este? (Se pot enumera toți membrii familiei.)

V. FABULA FRICII. (Pentru angoasă și autopedepsire.)

Era odată un copil care spunea încetșor: „Oh, ce frică mi-e!” De ce îi era frică?

VI. FABULA ELEFANTULUI. (Pentru examinarea complexului castrării.)

Un copil are un elefanțel pe care îl iubește mult și care este tare drăguț, cu trompa lui lungă. Într-o zi, întorcându-se de la plimbare, copilul intră în camera lui și vede că elefantul s-a schimbat. Ce este schimbat la el? Și de ce s-a schimbat?

VII. FABULA OBIECTULUI CONFEȚIONAT. (Pentru testarea caracterului obsesiv și încăpățânat. Complexul anal.)

Un copil a reușit să confecționeze ceva din plastilină (un turn) pe care îl găsește foarte, foarte drăguț. Ce va face cu el?

Mama lui i-l cere să i-l dea ei, el este liber. I-l va da?

VIII. FABULA PLIMBĂRII CU TATĂL SAU CU MAMA. (Pentru identificarea complexului Oedip.)

Un băiat (sau o fată) a făcut o plimbare foarte frumoasă în pădure, singur cu mama lui (sau cu tatăl ei, dacă este fată). S-au simțit foarte bine împreună.

Când se întorc acasă, băiatului i se pare că tatăl nu are figura lui obișnuită. De ce?

(Și, pentru fată: Când se întorc acasă, fetei i se pare că mama nu are expresia ei obișnuită. De ce?)

IX. FABULA VEȘTII. (Pentru a cunoaște dorințele și temerile subiectului.)

Un copil se întoarce de la școală (sau de la plimbare) și mama îi spune: „Nu începe imediat lecțiile, am să îți dau o veste.” Ce îi va spune mama?

X. FABULA VISULUI URÂT. (Pentru controlul fabulelor anterioare.)

Un copil se scoală dimineața foarte obosit și spune: „Oh, ce vis urât am avut!” Ce a visat?

Metoda

Iată cum se desfășoară examinarea. Îi spunem copilului că îi vom relata niște povestioare și că el va trebui să ghicească continuarea. Poate să spună orice gândește, pentru că așa cum gândește este corect. Celor mari le prezentăm fabulele ca pe un test de imaginație. Pot răspunde cu ceea ce le vine în mod natural în minte, deoarece acestea nu sunt probleme de inteligență, ci de imaginație. Și fiecare poate avea idei diferite pentru același subiect. Redăm povestea în forma directă și punem multă însuflețire și multă culoare în accesorii, dar trebuie să fim atenți să nu avem nicio intonație care ar putea influența copilul. Acest lucru este deosebit de important.

Trebuie deci să manevrăm fabulele cu multă îndemânare și să evităm orice dramatizare a esenței poveștii, deoarece altfel influențăm copilul și îi sugerăm răspunsul pe care îl căutăm. De exemplu, în cazul *Fabulei despre pasăre*, nu trebuie să spunem că s-a abătut un trăsnet asupra cuibului, deoarece atenția copilului ar fi astfel dirijată asupra traumatismului, și nu asupra faptului că trebuie să aleagă un părinte. La fel, pentru *Fabula despre miel*, nu trebuie spus că mielul este pe punctul de a muri de foame, deoarece, în cazul în care copilul are sentimente pozitive în com-

plexul fratern, el se va simți obligat să răspundă: „Îi lasă laptele care era al lui și se duce să pască iarbă.” Și dacă este vorba despre un subiect cu o ostilitate puternică față de noul venit, sau care este prea fixat la mamă, pericolul este și mai mare, pentru că faptul de a vedea că viața mieluțului depinde de atitudinea lui (să meargă să pască sau nu iarbă) poate crea o tensiune între Eul care ar vrea să scape de noul venit și Supraeul care îi interzice să își satisfacă dorința. Această tensiune dintre Eu și Supraeu a subiectului se va revela printr-o angoasă mai mare. De altfel, transformând fabula așa cum tocmai am spus, am falsificat problema, deoarece în realitate viața bebelușului nu depinde deloc de toanele fratelui mai mare. Inconvenientul dramatizării este același pentru toate fabulele. Aceste două exemple de transformări ale fabulelor, ca și reacțiile subiectului, ne-au fost raportate de persoane care au crezut că fac bine modificând astfel poveștile pentru a impresiona mai mult copilul.

Deseori, răspunsul copilului este prea scurt și, sub banalitatea sa, se ascunde un întreg conflict neexprimat. Trebuie deci să insistăm în interogatoriu și să aprofundăm răspunsul, obținând astfel toate datele condensate în primul răspuns. (Vezi mai departe cazul lui René.)

În general, toți subiecții s-au comportat bine la examen. Chiar și cei mai mici au înțeles regulile și s-au adaptat lor. Ne putem întreba cum niște subiecți atât de mici au putut să răspundă fără să-și piardă răbdarea. Presupunem că este din cauză că am făcut să intervină, în cea mai mare parte a poveștilor noastre, principiul plăcerii (excepție făcând fabulele despre *înmormântare și visul urât*), iar acest lucru trezește sensibilitatea și ține copilul cu sufletul la gură. În fabula nr. 3, el poate înțelege și se poate interesa de mieluțului care bea lapte bun și cald în fiecare seară și ron-

țâie deja un pic de iarbă, iar în *fabula despre plimbarea cu tatăl*, fetița se bucură împreună cu eroina de această plimbare în care este singură cu tatăl, ca o fată mai mare. Pe de altă parte, fabulele noastre nu evocă nicio situație individuală, care să îl poată distra pe copil de la simbol. Nu am observat răspunsuri pe lângă subiect, decât în cazul unui singur copil, un băiat de 4 ani și jumătate, pe care educatoarea l-a prezentat ca fiind retardat și care avea un defect de vorbire. Acesta a putut răspunde corect la unele fabule; dar în cazul altora a introdus reminiscențe din basme. De exemplu: pentru *pasăre* el a răspuns: „Va semăna pietricele și după aceea bucățele de pâine pe care le va mânca, iar tata și mama se vor întoarce.”

Unii au manifestat rezistență în a răspunde la vreo poveste; dar această rezistență apărea exact cu ocazia poveștii în care se ascundea conflictul subiectului. La alții, existența complexului crea o adevărată dorință de a reîncepe examinarea, ca și cum ar fi așteptat o ușurare odată cu ea. Pentru a verifica această impresie, am încercat să le propunem copiilor care cereau din nou „întrebări” anumite teste de inteligență ale lui Binet, adaptate pentru vârsta lor, dar de fiecare dată au fost dezamăgiți de acestea: „Nu, domnișoară, nu întrebările acestea, celelalte, adevărate!” Pare că afectivitatea transferată asupra eroului fabulei îi descărca într-un fel de un afect prea greu și că, într-un mod cât se poate de natural, ei căutau această ușurare momentană prin repetarea examinării. Am obținut astfel câteva transferuri interesante.

Subiecții

Ancheta noastră a fost efectuată pe 65 de subiecți: 43 de copii între 3 și 15 ani și 22 de adulți între 17 și 50 de ani. Acești subiecți

Înmormântarea

1. Subiectul indică o persoană decedată de curând în familia sa.
2. Este o persoană în vârstă: bunicul sau bunica.
3. Este o persoană care era bolnavă de mult timp.
4. Este o persoană importantă sau străină de sat, pentru că oamenii se interesează de ea.

Elefantul

1. Copilul a văzut o altă jucărie mai frumoasă, iar a lui nu îl mai interesează.
2. Nu elefantul s-a schimbat, ci copilul, care a crescut și căruia nu îi mai place să se joace.
3. Nu s-a schimbat.
4. Și-a schimbat pielea.
5. Bona a vărsat o vază cu apă peste elefant în lipsa copilului.

Obiectul confecționat

1. I-l va da mamei.
2. Se va distra cu el și i-l va da mamei, dacă aceasta i-l cere.
3. Îl va arăta la toată lumea.

Frica

1. Pentru că mama s-a uitat urât la el.
2. Frică de bătaie.
3. Că a avut o notă proastă la școală.
4. Frică de un animal.
5. Frică de război.
6. Frică să nu-i moară singurul părinte.
7. Să nu-și piardă averea din cauza crizei.

Plimbarea cu tatăl (sau cu mama)

1. Mama este bucuroasă (sau tatăl).
2. Ea a pregătit o gustare bună.
3. Ea (sau el) a lucrat mult și figura ei (lui) este obosită.
4. Și-a pus o mască pentru că este sărbătoarea escaladei².
5. S-au întors prea târziu de la plimbare și tatăl (sau mama) era deja acasă.
6. Ea sau el a primit poate o veste proastă în timpul absenței lor.

Vestea

1. Mama vrea să-i spună o poveste.
2. Are să îi spună despre o gustare bună sau despre niște vizite.
3. A primit o veste bună.
4. Mama vrea să îi facă recomandări pentru activitatea sau pentru viața sa.

Visul urât

1. Nu știu, pentru că nu visez.
2. A visat război.
3. A visat un animal care îl mănâncă.

Este foarte delicat să discernem răspunsurile nevrotice din toate răspunsurile la fabulele despre *visul urât* și *frică*. În același timp, în aproape toate cazurile noastre considerate nevrotice, răspunsurile la aceste fabule conțin direct autopedepsire, o idee de moarte sau realizarea deghizată a unei dorințe. Totodată, alte răspunsuri care păruseră anormale la început: „Vi-

² O sărbătoare ținută în luna decembrie a fiecărui an la Geneva, Elveția, în memoria atacului savoiarzilor din anul 1602, atunci când cetățenii Genevei au reușit să respingă atacatorii care escaladau zidul orașului. (N. t.)

sează figuri care se strâmbă”, „Îi este frică să nu fie mâncat de lup”, „Îi este frică să nu îl ia un bărbat” nu sunt deseori decât spaime create de anturaj pentru a-l face pe copil ascultător, sau recomandarea părinților și profesorilor ca acesta să nu se lase sedus de „domni pe stradă”, sau chiar reminiscențe ale unor basme.

Ne putem întreba de ce inconștientul s-a lăsat cotropit de aceste spaime. Poate pentru că ele simbolizează frica de tată și constituie un reziduu al culpabilității oedipiene, care nu afectează direct personalitatea individului. În acest scop, ele trebuie notate. Dacă întrebăm un copil normal, de exemplu, despre frica de lup, acesta va răspunde: „Va mânca băiețelul, pentru că acest băiețel este rău, l-a supărat pe lup.” Pe de altă parte, răspunsurile la fabula despre *frică* sunt mult mai variate și individuale la nevrotici decât la persoanele normale; de aici rezultă, și acest lucru pare paradoxal, că răspunsurile „de frica unui animal” sunt de două ori mai numeroase la persoanele normale decât la nevrotici. Este acesta inconștientul colectiv al lui Jung?

Am putea, așa cum am făcut pentru răspunsurile normale, să dăm și exemple de răspunsuri nevrotice, tipice pentru fiecare fabulă; deoarece, în cea mai mare parte a cazurilor, o singură povestire este suficientă pentru a descoperi complexul. Dar uneori individul are mai multe complexe sau conflictul se extinde pe mai multe povestiri și este mai interesant să judecăm cazul acestuia prin prisma ansamblului răspunsurilor sale.

Iată acum o serie de cazuri care prezintă tulburări nevrotice: enurezis, ticuri nervoase, murdărire, inhibiții, angoase, coșmaruri, obsesii, crize de furie, anomalii de caracter etc. Le menționăm în ordinea vârstelor.

A. Subiecți prezentând câteva tulburări nervoase

Obs. 1. *Emmy, fetiță de 4 ani, soră mai mare: enurezis și murdărire, caracter dificil și violent.*

Mielul. — Răspuns: „Va căuta lapte la o altă doamnă.” (*Mielul se va duce să mănânce iarbă?*) „Da, va mânca iarbă, și este foarte supărat pe mama, o ceartă mult pe mama.”

Obiectul confecționat. — Răspuns: „Îl va păstra pentru ea.” (*Mama i-l cere, fetița i-l va da?*) „Oh, nu, pentru că este al ei, ea l-a făcut.”

Înmormântarea. — Răspuns: „Este fetița.”

Elefantul. — Răspuns: „I se tăiase trompa.” (*Cine a făcut asta?*) „Doamna care îl schimbă, era rău.”

Pentru a-i verifica răspunsul la fabula despre elefant, îi spunem această poveste: *O fetiță este întrebată: Ce animal ai vrea să fii? Ce va răspunde fetița?* — Răspuns: „Fetița ar vrea să fie un șarpe.” (!) (*De ce ar vrea să fie șarpe?*) „Pentru că are o coadă lungă.” (!)

Iată o întrebare suplimentară pe care am pus-o, într-o altă zi, pentru a verifica răspunsurile fetiței: *O doamnă are un băiețel și o fetiță, pe care dintre cei doi îl iubește mai mult?* — Răspuns: „Pe fetița.” (*De ce?*) „Că fetița are un șarpe lung, iar băiețelul nu.” (*Doamnei îi place șarpele?*) „Oh, da.”

Frica. — Răspuns: „Îi este frică pentru că elefantul nu are trompă.”

Plimbarea cu tatăl. — Răspuns: „Mama era bolnavă.”

Visul urât. — Răspuns: „Pentru că i s-a tăiat trompa elefantului.”

Celelalte răspunsuri, pe care le intercalasem și pe care nu le reproducem aici, au fost normale.

Este o fetiță care a manifestat rezistență de a vorbi. Ea a adoptat un sistem de apărare frecvent la copiii mici, acela de a răspunde la toate întrebările printr-un șir de „pentru că... pentru că...”, foarte dificil de întrerupt. În ciuda tuturor încurajărilor,